

ยานำรู้

รางจืด

ศรัณณ์ภูษิต แสนเสนาะ, พทป.บ.

กลุ่มงานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก โรงพยาบาลพระปกเกล้า จังหวัดจันทบุรี

Received: May 13, 2021 Revised: June 4, 2021 Accepted: August 26, 2021

ชื่อสมุนไพร	รางจืด
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.
ชื่อวงศ์	Acanthaceae
ชื่อสามัญ	Laurel clock vine หรือ Blue trumpet vine
ชื่ออื่น	กำลังช้างเผือก ขอบชะนาง ยาเขียว เครือเขาเขียว (ภาคกลาง) รางเย็น (ยะลา) ดูเหว่า (ปัตตานี) ทิดพุด (นครศรีธรรมราช) น้ำนอง (สระบุรี) ย่ำแย้ แอดแอ (เพชรบูรณ์)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

รางจืดเป็นไม้เถาเถาอ่อนสีเขียวเป็นมัน มักเลื้อยพาดพันไปบนต้นไม้อื่น ใบเป็นใบเดี่ยวสีเขียวเข้ม เรียงตรงข้าม รูปขอบขนานหรือรูปไข่ กว้าง 4 - 7 เซนติเมตร ยาว 8 - 15 เซนติเมตร ปลายเรียวแหลม โคนเว้าหรือหักรูปหัวใจ ขอบใบเรียบหรือหักตื้น เส้นใบมี 5 เส้นออกจากฐานใบที่เดียวกัน ดอกช่อออกตามซอกใบใกล้ปลายยอด ช่อละ 3 - 4 ดอก กลีบดอกแผ่ออกเป็นรูปแตร ปลายแยกออกเป็น 5 แฉก ช่อดอกสีม่วงแกมน้ำเงิน จะงอย เมื่อผลแก่จะแตกออก 2 ซีกจากจะงอยส่วนบน¹ (รูปที่ 1)

รูปที่ 1 เถารางจืด

(ที่มา: <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=102>)

พันธุ์ของรางจืด ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดไว้ว่ารางจืด มี 2 วงศ์ได้แก่ วงศ์เหงือกปลาหมอ (ACANTHACEAE) เช่น รางจืดเถา และวงศ์ถั่ว (LEGUMINOSAE) เช่น รางจืดต้น โดยรางจืดเถา มี 3 สายพันธุ์ คือ รางจืดดอกม่วง รางจืดดอกขาว และรางจืดดอกแดง ลักษณะของรางจืดส่วนที่ใช้เป็นยาคือ ไซ้ใต้ทั้งต้น ราก ใบ และเถา ที่นิยมนำมาทำยาได้นั้นมี 2 ชนิด คือ รางจืดดอกม่วงและรางจืดดอกขาว แต่ที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย คือ รางจืดดอกม่วง และอีกหนึ่งพันธุ์นั้น คือ รางจืดต้น หรือรางจืดพุ่ม ซึ่งมักจะรู้จักกัน

ในชื่อ "หิงหายใหญ่" เป็นไม้ล้มลุก สูงราว 1 - 3 เมตร ใบเดี่ยวรูปไข่ โคนขนาดเท่าฝ่ามือ มีสรรพคุณทางยาทั้งต้นและราก โดยใช้ต้บพิษร้อน ถอนพิษไข้ โดยเฉพาะรากใช้แก้พิษยาเบื่อ ยาเมา ในพืชกลุ่มหิงหายนั้นมีสารพิษที่อันตรายต่อสัตว์เคี้ยวเอื้อง การใช้ในคนพึงระวัง ไซ้แต่ในปริมาณที่พอควรเท่านั้น ยังมีรางจืดต้นอีกชนิดหนึ่งซึ่งเป็นคนละชนิดกับหิงหายใหญ่ พบน้อยมาก เป็นไม้พุ่มขนาดกลาง สูงราว 2 - 3 เมตร ใบเดี่ยวรูปไข่ โคนขนาดเท่าฝ่ามือ ดอกสีเหลืองเป็นพวง ลักษณะคล้ายดอกโสน หรือดอกถั่ว สรรพคุณแก้ไข้ และแก้พิษยาเบื่อเมาได้ เช่นกัน²

แต่ร่างจัดต้นไม้นิยมนำมาใช้ทำยา

ถิ่นกำเนิดและการกระจายพันธุ์

ร่างจัดเป็นพืชในเขตร้อนและเขตอบอุ่นของทวีปเอเชีย ได้แก่ ประเทศแถบอินโดจีนมณฑลกวางตุ้ง สาธารณรัฐประชาชนจีนและไต้หวัน¹

สรรพคุณในทางการแพทย์แผนไทย

ใบสดคั้นน้ำกินแก้ไข้และถอนพิษ ร่างจัดหรือร่างเย็น รสเย็นใช้ปรุงเป็นยาเขียวรับประทานเป็นยาถอนพิษ ทำให้ลดความร้อนในร่างกาย แก้ไข้ แก้พิษ กระทั่งพิษไข้หัวลาก จะรับประทานเป็นยาแก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษร้อนทั้งปวง³

องค์ประกอบทางเคมี

มีการศึกษาองค์ประกอบทางเคมีของใบร่างจัดพบสารหลายชนิด ได้แก่ สารกลุ่มสเตอรอล (sterols) สารกลุ่มฟีนอลิก (phenolics) สารกลุ่มแคโรทีน จำพวกลูทีน (lutein) สารกลุ่มไกลโคไซด์ (glycosides) สารกลุ่มสเตียรอยด์ (steroids) หลายชนิด และกรดอะมิโน (amino acid) อย่างไรก็ตามยังไม่ทราบแน่ชัดว่าสารใดในใบของร่างจัดเป็นสารออกฤทธิ์ต้านพิษ⁴

การศึกษาความพิษ

สำหรับการศึกษาความปลอดภัยของร่างจัดได้มีรายงานการศึกษาพิษวิทยาของร่างจัดในหนูแรด ดังนี้ การศึกษาพิษเฉียบพลันของน้ำสกัดใบร่างจัดขนาดสูง 10 กรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัมในหนูแรด ไม่พบว่า ทำให้พฤติกรรมของหนูเปลี่ยนแปลงและไม่ทำให้เกิดความผิดปกติของอวัยวะภายใน เมื่อให้น้ำสกัดใบร่างจัดขนาด 500 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัมในหนูแรดติดต่อกันเป็นเวลา 28 วัน พบว่า ไม่มีหนูตายและไม่พบความผิดปกติของอวัยวะภายใน

การศึกษาพิษเรื้อรังของสารสกัดร่างจัดในหนูแรดเมื่อให้ทางปากในขนาด 20 200 1,000 และ 2,000 มก./กก./วัน หรือคิดเป็น 1 10 50 และ 100 เท่าของขนาดที่ใช้ในคนเป็นเวลา 6 เดือน เทียบกับกลุ่มควบคุมที่ได้รับน้ำกลั่น พบว่า สารสกัดร่างจัดไม่มีผลต่อน้ำหนักตัว การกินอาหาร พฤติกรรม และสุขภาพทั่วไปของหนูไม่ทำให้เกิดอาการพิษสะสมและไม่ทำให้หนูตาย สารสกัดร่างจัดไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะภายในทั้งในระดับมหพยาธิวิทยาและจุลพยาธิวิทยาแต่อย่างใด²

การวิจัยทางคลินิก

ฤทธิ์ในการลดระดับเอ็นไซม์โคลีนเอสเตอเรส (cholinesterase) ในเลือดของเกษตรกร การวิจัยเป็นเชิงทดลอง (randomized controlled trial) ศึกษาผลของการใช้สารน้ำสกัดร่างจัดต่อระดับเอ็นไซม์โคลีนเอสเตอเรสในกระแสเลือดของเกษตรกร ตำบลศรีสุข อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 34 คน กลุ่มควบคุม 34 คน กลุ่มทดลองดื่มน้ำสารสกัดร่างจัด วันละ 6 กรัม ทุกวัน นาน 4 สัปดาห์ กลุ่มควบคุมดื่มยาหลอก (น้ำอุ่น) ทุกวัน นาน 4 สัปดาห์ เเจาะเลือดทั้งสองกลุ่มก่อนการทดลองในสัปดาห์ที่ 1 และเจาะเลือดอีกครั้งในสัปดาห์ที่ 3 และ 4 หลังเริ่มการทดลอง พบว่า ก่อนการทดลองระดับโคลีนเอสเตอเรสในเลือดของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม นั้นไม่แตกต่างกัน มีค่า Mean เท่ากับ $3556.97 \pm S.D. 399.17$ และ $Mean 3533.79 \pm S.D. 376.03$ ตามลำดับ หลังการทดลองสัปดาห์ที่ 3 และ 4 ระดับโคลีนเอสเตอเรสของกลุ่มทดลองสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ($p < 0.01$) จาก 3556.97 เป็น 8857.29 ในสัปดาห์ที่ 3 และ 9514.64 ในสัปดาห์ที่ 4 ในขณะที่กลุ่มควบคุมมีระดับโคลีนเอสเตอเรสในเลือดไม่แตกต่างกัน ค่าเฉลี่ยจาก 3533.79 เป็น 3697.47 ในสัปดาห์ที่ 3 และ 3991.58 ในสัปดาห์ที่ 4

ฤทธิ์ในการถอนพิษยาผู้ป่วยยาเสพติด ประเภทยาบ้า การวิจัยเป็นการวิจัยรายการศึกษาแบบวิจัยกึ่งทดลอง (quasi eeperimental research) ศึกษาในผู้ป่วยใน (IPD) เพศชาย ที่เข้ารับการรักษาเสพติดประเภทยาบ้าในโรงพยาบาลราชัญญารักษ์ปัตตานี เพศชาย จำนวน 15 ราย โดยอาสาสมัครทดลองทุกรายจะต้องถูกจำกัดอาหารและเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมของวิตามินซีหรือกรดต่างๆ เนื่องจากอาจมีผลต่อการขับถ่ายของอาสาสมัครทดลองได้ โดยใช้อัตราส่วน ร่างจัดบดหยาบ 150 มิลลิกรัมต่อน้ำ 250 มิลลิลิตร แช่ไว้ 1 ชั่วโมง แล้วกรองเอาเฉพาะส่วนน้ำด้วยผ้ากรอง การแบ่งกลุ่มอาสาสมัครทดลองจะแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่ม ควบคุม ได้รับวิตามินซี (ascorbic acid) ขนาด 1 กรัม วันละ 4 ครั้ง หลังอาหาร 30 นาที กลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับขาร่างจัด ในปริมาณ 600 มิลลิกรัม/น้ำ 1,000 มิลลิลิตร/วัน โดยแบ่งเป็น 4 ครั้งๆ ละ 150 มิลลิกรัม/น้ำ 250 มิลลิลิตร หลังอาหาร 30 นาที และ กลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับขาร่างจัด ในปริมาณ 600

มิลลิกรัม/น้ำ 1,000 มิลลิลิตร/วัน โดยแบ่งเป็น 4 ครั้งๆ ละ 150 มิลลิกรัม/น้ำ 250 มิลลิลิตร และได้รับวิตามินซี ขนาด 1 กรัม วันละ 4 ครั้ง หลังอาหาร 30 นาที ทุกกลุ่ม จะได้รับสารทดลองเป็นเวลา 7 วัน พบว่า ค่าเฉลี่ยของการลดลงของปริมาณแอมเฟตามีนในปัสสาวะของกลุ่มควบคุม ที่ได้รับวิตามินซี (ascorbic acid) มีค่าเฉลี่ยลดลง 83.08 ng/ml ใน 24 ชั่วโมง กลุ่ม ทดลองที่ 1 รับประทานจิต มีค่าเฉลี่ยลดลง 179.5 ng/ml ใน 24 ชั่วโมง และกลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับซารางจิตและวิตามินซี มีค่าเฉลี่ยลดลง 79.75 ng/ml ใน 24 ชั่วโมง จึงสรุปได้ว่ากลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับซารางจิตเพียงอย่างเดียว มีค่าเฉลี่ยของปริมาณแอมเฟตามีนในปัสสาวะที่ลดลงมากกว่ากลุ่มควบคุม และกลุ่มทดลองที่ 2⁶

การใช้รางจิตในบัญชียาหลักแห่งชาติ

รางจิตได้รับการคัดเลือกเป็นยาพัฒนาจากสมุนไพรในส่วนของเภสัชตำรับโรงพยาบาลในบัญชียาหลักแห่งชาติรายการหนึ่งในบัญชียาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ (ฉบับปรับปรุงล่าสุด) พ.ศ. 2556 ประกาศ ณ วันที่ 7 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2556 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 30 เดือนกันยายน พ.ศ. 2556 โดยได้ระบุข้อบ่งใช้ ขนาดใช้ ข้อควรระวังของยา และแคปซูล ไว้ดังนี้

ตัวยาสกัดจาก ฝงใบรางจิตโตเต็มที่ (Thunbergia laurifolia Lindl.)

ข้อบ่งใช้ ถอนพิษเบื่อเมา ถอนพิษไข้ แก้อ่อนในขนาดและวิธีใช้ รับประทานครั้งละ 2 – 3 กรัม ชงน้ำร้อนประมาณ 120 - 200 มิลลิลิตร วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร หรือเมื่อมีอาการ

ชนิดแคปซูล รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม - 1 กรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร

ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยเบาหวาน เพราะอาจเกิดภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำ และระวังการใช้ในผู้ป่วยที่ต้องใช้ยาอื่นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากรางจิตอาจเร่งการขับยาเหล่านั้นออกจากร่างกาย ทำให้ประสิทธิผลของยาลดลง⁷

เอกสารอ้างอิง

1. Department of Thai Traditional and Alternative Medicine. Monographs of selected Thai materia medica V 3. Nonthaburi: The Institute of Thai Traditional Medicine; 2017.
2. Phaengngin P. Herb for health. Bangkok: matichon, 2013.
3. Jutaputt A. ThunbergialaurifoliaLindl. Journal of Thai Traditional & Alternative Medicine 2010; 8: 211-9.
4. Maneesean C. The study of ThunbergialaurifoliaLindl (Rang Jued) usage as antidote. TJPHS 2020; 3(1): 28-40.
5. Junyalertadul P. Randomized controlled trial the effect of Rang Jued herbs extract water (Thunbergialourifolia Linn.) on blood cholinesterase in farmers previously exposed to pest – controlled toxic substances in Chang watSurin. Nursing Public Health and Education Journal [Internet]. 2016 [cited 2021 Jan 21]; 17(1):52-63. Available from: <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/bcnpy/article/view/71788>
6. Tepkun N, Ngamkajornwiwat N, Yokseng S, Waesama V, Chumanee P. The efficiency of Thunbergia Laurifolia tea for the detoxification of drug addicted patients using amphetamine in Thanyaruk Pattani Hospital [Internet]. Pattani: Thanyaruk Pattani Hospital; 2014 [cited 2021 Jan 21]. Available from: https://tph.go.th/th/upload_research/result_research/2014/Research_6113600120121535.pdf
7. Medicines Regulation Division. HerbList of Essential Medicines: National List of Essential Medicines. [Internet] Nonthaburi: Food and Drug Administration; 2013 [Development Committee. National Drug List 2013. Bangkok: [Internet]. 2021 [cited 2021 Jan21]. Available from: https://data.go.th/dataset/0b502303-cf3e-4f0d-94d8-be84d741043b/resource/370aa664-3e9f-4015-8061-ff9f7080e95b/download/herbal_book_56.pdf